

Kur'ân'ın Anlaşılmasında

Esbâb-ı Nüzûl'ün Müsbet Ve Menfi Etkisi

Ahmet GÜNDÜZ**

Özet

Dâhil olduğu ve ilgilendiği saha Kur'ân olması hasebiyle Esbab-ı Nüzûl'ün faydası tartışılmaz ve inkâr edilemez derecede bir ehemmiyet arz etmektedir. Esbâb-ı Nüzûl, Kur'ân'ın anlaşılması için akıl ve tefekkür yetisine katkıda bulunmaktadır. Ancak aynı ayetle ilgili birçok rivayetin oluşu, insanların Hadis Usûl bilgisinin azlığı, ayetlere sadece sebab-i nüzûl çerçevesinde mana verilmeye çalışılması vb. bazı unsurlar sebebiyle Kur'ân'ın anlaşılması noktasında menfi neticeler ortaya çıkmaktadır. Özellikle de Hermönetik anlayışı ile hareket edenlerin Kur'ân'ı hükümsüz kılma çabasında ellerindeki en önemli malzeme Esbâb-ı Nüzûl mefhumudur. Basireti kıt olanlar için bu manada zahiren güçlü bir kanıt buldukları bir gerçektir. Zira bu sayede hatırı sayılır bir taraftar elde etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Sebep, Nüzûl, Esbâb-ı Nüzûl, Tarihselcilik, Evrensel, Vahiy.

Positive And Negative Impact Of Revelation Reason On Understanding The Quran

Abstract

The area it is included and interested in is Quran, the benefit of Revelation Reason is indisputable and incontestable. Revelation Reason contributes to the competence of intelligence and contemplation to understand the Quran. However, because there are many narratives about the same versicle, people know little about the Versicle Methods and the versicles are tried to be interpreted only under revelation reason, etc., negative results come into existence in understanding the Quran. Particularly those acting with the mentality called hermeneutics see Revelation Reason as the most important concept in nullifying the Quran. It is a reality that those with a poor foresight have seemingly found strong evidences in this regard, since they have collected considerable followers of their concept.

Keywords: Sebep, Nüzûl, Esbâb-ı Nüzûl, Tarihselcilik, Evrensel, Vahiy.

Giriş

Anlaşılmamış veya anlaşılammış bir vahyi tahrife teşebbüs etmek, olduğundan farklı göstermek, içeriğini keyfe göre yorumlamak daha kolaydır. Kur'ân'ın içindeki ayetler her ne kadar ayet olarak Allah'ın güvencesinde ise de onun yanlış anlaşılması ve keyfe göre yorumlanması bu kapsamda değildir. Bunun sebeplerinden biri de araştırmacı veya okuyucunun onun içeriğinden ve onu anlamaya yardımcı olan unsurlardan habersiz oluşudur. Onu anlamaya yardımcı olan unsurların en önemlilerinden biri de Esbâb-ı Nüzûl'dür. İbn Mesûd (H. 32) bir gün hutbede şöyle demiştir: “Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki ben inen bir ayetin nerede indiğini ve hangi konuda nâzil olduğunu bilirim. Kur'ân'ı benden daha iyi bilen biri olduğunu bilsem ve deve ile oraya gitmenin, ona ulaşmanın mümkün olduğunu bilsem; biner giderdim”¹ Kur'ân bilgisinden bahseden ve bu konudaki öz güvenini ortaya koyan İbn Mesud'un burada hafızlıktan değil de ayetlerin nerede ve niçin indiğinden bahsetmesi, Kur'ân'ı tam olarak bilmenin ve anlamının yollarından birinin de Esbâb-ı Nüzûl ile olabileceğinin en bariz göstergelerindendir. Şeyhülislam İbn Teymiye (H.728): “Sebebi bilmek, müsebbebi de bilmeye götürür. Örneğin yemin etmiş biri hakkında hüküm verirken bu kimsenin niçin (ne niyetle) yemin ettiği bilinmiyorsa, neden yemin ettiğine bakılır.”² derken, Vâhidî (H.468) ise “Esbâb-ı nüzûlün mekibe yönünden ziyade niçin indiği üzerinde durulmalıdır ki ayetler daha iyi anlaşılabilirsin.”³ demek sûretiyle esbâb-ı nüzûlün Kur'ân'ın anlaşılmasındaki yerine işaret etmişlerdir. Ancak Esbâb-ı Nüzûl, kendisini tam olarak kavrayamayanlarla art niyet çabasında olanlar için böyle müspet sonuçlara götürmemektedir.

1. Esbâb-ı Nüzûl'ün Tanımı Ve Mahiyeti

Esbâbu'n-Nüzûl tabiri mürekkebe bir tabirdir. Bu terkinin lügat manası ortaya koymak “esbâb” ve “nüzûl” kelimelerinin birer birer lügat manasını ortaya koymakla mümkündür.⁴ Bunlardan “Esbâb” kelimesinin müfredi “سبب” (sebeb)'dir ki lügatte metot,

¹ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Muğîra, *el-Câmi'u's-Sahîh el-Muhtasar*, tahk.: Mustafa Dîb el-Buğâ, Dâr-u İbn Kesîr, Beyrut 1987, Fadâilu'l-Kur'ân 8; Müslim, İbn Haccâc Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî, *Sahîhu Müslim*, tahk.: Muhammed Fuâd Abdulbâki, Dâr-u İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut ts., Fadâilu's-Shâbe 2463.

² İbn Teymiyye, Takiyyudîn Ahmed b. Abdulhalîm el-Harrânî, *Mecmua'tu'l-Fetâvâ*, Thc. 'Âmir el-Cezzâr ve Envar el-Bâz, Dâr'u'l-Vefâ', el-Mansûra 2005, c. 13, s. 181; Suyûtî, Celaleddin İbn Abdurrahman, *el-İtkân fi U'lûmi'l-Kur'ân*, çev.: Sakıb Yıldız ve Hüseyin Avni Çelik, Madve Yay., İstanbul 1983, c. 1, s. 59-60.

³ Vâhidî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed, *Esbâb-u Nüzûli'l-Kur'ân*, tahk.: Kemâl Besyûnî Zağlûl, Dâr'u'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1990, s. 10.

⁴ er-Reşîd, İmâduddin Muhammed, *Esbâbu'n-Nüzûl ve Eseruha fi Beyânin en-Nusûs*, Doktora Tezi, Şam Üniversitesi, Şam 1999, s. 17.

ip, vesile ve vasıta gibi anlamlara gelir.⁵ Bu terkipte yer alan “سبب” (sebeb) kelimesi ise, “Bir neticenin meydana gelebilmesi için şart olan şey” anlamında olmayıp tefsir ıstılahı olarak “Kur’ân’ın bir kısım ayetleri veya müstakil bir sûrenin inmesi için vesile olan şey” anlamındadır.⁶ “Nüzûl” kelimesi ise “نزل” (n-z-l) kökünden türemiş olup, yukarıdan aşağıya inmek manasındadır. Aynı kökten gelen “inzâl”, bir kerede indirmek anlamında iken; tenzîl, peyder pey, azar azar indirmek manasına gelmektedir.⁷ “Nüzûl” kelimesinin ve türevlerinin Kur’ân’da hem lügat hem de ıstılah manalarının kullanıldığı görülmektedir.⁸ Sebeb-i Nüzûl’ün ıstılahî manası şöyledir: Ayet veya ayetlerin inişine vesile olan; tarihî bir olgu; nüzûl döneminde meydana gelmiş bir olay, bir hadise veya sorulan bir sorudur.”⁹

Sebeb-i nüzûlü ifade etmede çeşitli tabirler kullanılmıştır. Bu bazen “سبب نزول الآية” (Sebebu nüzûli’l-âyeti kezâ) şeklinde sarîh bir ifade iken, bazen de ayetin nüzûlüne vesile olan olay anlatıldıktan sonra “sebeb” kelimesi tasrih edilmeksizin “ف”(fe) edatı kullanılarak “فَنَزَلَتْ” (fe nezelet) veya “فَأَنْزَلَ اللَّهُ” (fe enzelallâhu) şeklinde bir ifadedir.¹⁰ Bu iki tür tabir de katıyet bildirmekte olup sebep bildirmede nas¹¹ hükmündedirler. Yani bu tabirlerden sonra acaba bu olay sebb-i nüzûl gayesiyle mi zikredilmiştir? Diye bir endişeye kapılmak yersizdir. Bu durumun dışında başka bir şey daha vardır ki o da bazen “مراد الله من كذا” (Murâdu’l-lahi min hâzihi’l-âyeti kezâ), “أحسب هذه الآية نزلت في كذا” (Ehsebu hâzihi’l-âyete nezelet fi kezâ), “تدل الآية على كذا” (Tedullu’l-âyetu ‘ale kezâ) veya “يؤخذ منها كذا”

⁵ İbn Manzûr, Ebû’l-Fadl Cemâluddin Muhammed b. Mükrem, *Lisânu’l-Arab*, Dâr Sâdır, Beyrut 1956, c. 1, s. 458-459.

⁶ Suat Yıldırım, *Kur’ân’ı Kerîm ve Kur’ân İlimlerine Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1985, s. 89.

⁷ el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 491; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, A.Ü.İ.F Yay., Ankara 1976, s. 111.

⁸ Ali Rıza Gül, “Kur’ân Ayetlerini Tarihlendirmede Nüzûl Sebeplerinin Rolü”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Öncü Matbaası, Ankara 2004, c. 7, s. 193.

⁹ Zerkûr, Adnan, *el-Kur’ân ve Nusûsuhu*, Şam Üniversitesi Yay., Şam 1980, s. 120.

¹⁰ Mustafa Çetin, “Nüzûl Sebepleri”, *Diyanet İlmî Dergi*, Ankara 1994, c. 30, sayı: 2, s. 104.

¹¹ Nass: Sözlükte hüccet, haber, burhan delil, beyan ve izhar etmek anlamlarına gelmektedir. Usûlcü âlimler nass terimini birçok manâda kullanmakla birlikte daha çok her Kur’ân âyeti ve Rasûlullah’ın her hadîsi için ıstılah anlamlarını (zahir, nass, müfesser, muhkem) kapsayan bir kavram olarak kullanmışlardır. “Nass” sözcüğü Kur’ân ve Sünnete ait veya onlara mahsus bir terim değildir. Bütün bunlar dikkate alınarak tanımı şöyle yapılmaktadır: Kendisinin dışında başka bir şeye ihtiyacı olmadan, kendi lâfzı ve siygasıyla manâya delâlet eden lafızdır. Bkz. İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, c. 7, s. 98; et-Tayâlisî, Ebud Davud Süleyman b. Dâvûd el-Fârisî el-Basrî, *Müsned-u Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, Dâru’l-Marife, Beyrut, ts., c. 2, s.1405; Ömer Nasuhi Bilmen, *İstılahât-ı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yay., İstanbul 1967, c. 1, s. 21; Abdülkerim Zeydân, *Fıkıh Usulü*, çev.: Ruhi Özcan, Emek Matbaası, İstanbul 1982, s. 444.

Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzûl'ün Müsbet Ve Menfi Etkisi

(Yu'hazu minha kezâ) şeklinde ifadeler de kullanılmaktadır. ¹² "Sahâbe ve Tabîun'nun adetlerindedir ki "Şu ayet şunun için nâzil oldu." dedikleri zaman, ondan kastettikleri şey "O ayet şu hükmü içine almakta" veya "Bu âyetle şu murad olunmuştur."¹³manalarıdır. Yoksa bu hadisenin ayetin nüzûl sebebi olduğu manası değildir.¹⁴ "Bu ayetin bu konuda indiğini zannediyorum." Bu ayetin ancak bu konuda indiği kanaatindeyim" şeklinde kullanılan ifadeler de "Bu ayet şunun hakkında nâzil olmuştur" ibaresi ile aynı hükmü taşımaktadır.¹⁵ Bu tür ifadeler sebep bildirmede nas olmazlar.¹⁶

Kur'ân'daki toplam ayet sayısı üzerinde muhtelif görüşler bulunmakla birlikte kısaca altı bin küsur ayet vardır denilebilir. Bunlardan büyük bir kısmı bir sebep yani sebep-i nüzûl olmaksızın inmiştir. Bir sebebe binaen inenlerin sayısı ise 472 civarındadır. Rivayetler konusunda fazla titiz davranmayanlar bu sayıyı 888'e kadar çıkarabilmektedirler.¹⁷ Her ayet için illa da bir sebep-i nüzûl aramaya gerek yoktur. İbn Teymiyye (H.728) bu konuda şöyle demektedir: "Bazı ayetlerin nüzûl sebepleri bilinmez. Bu durumda ayetin nüzûl sebebi doğrudan doğruya ayetin manasıdır. Yani o ayet ihtiva ettiği manayı anlatmak için nâzil olmuştur."¹⁸

Nüzûl sebepleri ancak sahabe kanalıyla sahih bir senetle gelen nakiller yoluyla bilinebilirler. Bu konu mesnetsiz bir şekilde akıl yürütülecek ve içtihadın icra edilebileceği bir mecra değildir. Vâhidî (H.468), buna işareten şöyle demektedir: "Bu, Kur'ân'ın nüzûlüne şahit; sebeplere vakıf olan ve gayret sarf edip bu sebepleri araştırmış kimselerden duymak ve rivayet etmek sûretiyle caiz olur."¹⁹ Ayetlerin nüzûl sebepleri konusunda sahih bir senetle gelen bir delile dayanmaksızın konuşmak, gayb hakkında konuşmak gibidir. Bu sebeple müfessirler aslına uygun olmak şartı ile müteşâbihler hakkında tevile başvurdukları halde sebep-i nüzûl konusunda bir rivayete dayanmaksızın

¹² Abdullah Aydemir, "Esbâbu'n-Nüzûl", *Diyanet Dergisi*, Ankara, 1972, c. 11, sayı: 1, s.32; Çetin, "Nüzûl Sebepleri", *Diyanet İlmî Dergi*, s. 104.

¹³ İbn Teymiyye, *Mukaddimetun fi Usûli't-Tefsîr*, s. 48; er-Reşîd, *Esbâbu'n-Nüzûl ve Eseruha fi Beyâni'n-Nusûs*, s. 38.

¹⁴ ez-Zerkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâhîlul-İrfân fi U'lûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996, c. 1, s. 82; el-Kifâfî, Muhammed Abdusselâm Abdullah eş-Şerîf, *el-Hâvîfi U'lûmi'l-Kur'ân*, Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut 1981, s. 71; Zalt, el-Küsbî Mahmud, *et-Tibyân fi U'lûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Ensâr, Kahire ts., s. 23.

¹⁵ Erdoğan Pazarbaşı ve İbrahim Görener, "Esbâb-ı Nüzûl", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erciyes Ü. İlahiyat Fak., Kayseri 2001, sayı: 11, s. 161.

¹⁶ Zalt, *et-Tibyân fi U'lûmi'l-Kur'ân*, s. 23.

¹⁷ Muhammed Salih Muhammed, *Esbâbu'n-Nüzûl Beyne'l-Fikri'l-İslâmi ve'l-İlmânî*, Dâru'l-Kütübi'l-Misriyye, Mısır 1996, s. 93.

¹⁸ İbn Teymiyye, Takiyyudîn Ahmed b. Abdulhalîm el-Harrânî, *Mukaddimetun fi Usûli't-Tefsîr*, Adnân Zerzûr, Beyrut 1972, s. 117.

¹⁹ Vâhidî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed, *Esbâb-u Nüzûli'l-Kur'ân*, tahk.: Kemâl Besyûnî Zağlûl, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990, s. 4.

konuşulmaması gerektiği konusunda adeta ittifak etmişlerdir.²⁰

Sebeb-i nüzul olarak öne sürülen herhangi bir rivayet için altı çizilmesi gereken bir nokta vardır ki, o da ayetlerin bu sebeplerden sonra inmiş olmasının şart olduğudur. Bundan gaye ise inen ayetin olayın muhtevasını kapsaması içindir.²¹

Nüzûl sebebi olan olayların çeşitlerine bir göz atacak olursak, bunları şu şekilde tasnif etmek mümkündür:

1. Hz. Peygamber'e (s.a.v) sorulan sorular: Müfessirlere göre bu tür sorulara cevap mahiyetinde inen ayetler genellikle "يسألونك" (sana sorarlar) ifadesi ile başlamaktadır. Râzî bu tür ifadelerin Kur'ân'da on dört ayetin başında yer aldığını söylemektedir.²²
2. Unutulmuş olan bazı anlaşmazlıkların fitne ve kavga çıkarmak gayesiyle münafık ve gayr-i müslimler tarafından yeniden gündeme getirilmesiyle ortaya çıkan olaylar: Buna Âl-i İmrân sûresi 100. ayetinin inişini örnek gösterebiliriz. Yahudiler sinsi faaliyetleri neticesinde Evs ve Hazrec kabilelerini birbirine düşürmek istemişlerdi. Bunun üzerine "Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden bir guruba uyarsanız imanınızdan sonra sizi yeniden inkârcılığa sevkederler." ayeti nâzil olmuştur.²³
3. Allah Resûlü (s.a.v) ve sahabeden bazılarının temenni ve istekleri: Örneğin: "Sana içki ve kumarı sorarlar, de ki: 'İkisinde hem büyük günah ve hem insanlara bazı faydalar vardır.'" ²⁴ ayeti nâzil olduktan sonra, Hz. Ömer'in Cenab-ı Hakk'ın konuyu tam bir açıklığa kavuşturması için dua etmesi üzerine "Ey İnananlar! Sarhoşken, ne dediğinizi bilene kadar, cünüpken, yolcu olan müstesna gusledene kadar namaza yaklaşmayın." ²⁵ ayeti

²⁰ Yıldırım, *Kur'ân İlimlerine Giriş*, s. 90; Selim Türkan, "Tefsir Tarihçiliği Bağlamında Klasik Esbâb-ı Nüzûl Yaklaşımının Değerlendirilmesi" *İslâmî İlimler Dergisi*, Çağrı Eğitim Vakfı, Çorum 2007, sayı: 1, s. 127; el-Kâfiyeci, Muhyiddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Süleyman, *Kitâbu't-Tefsîr fî Kavâ'idî İlmi't-Tefsîr*, tahk.: İsmail Cerrahoğlu, A.Ü.İ.F., Yay., Ankara 1989, s. 25-26.

²¹ ez-Zerkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâhilu'l-İrfân fî U'lûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996, c. 1, s. 77; Zerkûr, *el-Kur'ân ve Nusûsuhu*, s. 116; el-Müzeynî, Hâlid b. Süleyman, *el-Muharrar fî Esbâbi'n-Nüzûl*, Dâr-u İbni'l-Cevzî, DammâmH. 1427, c. 1, s. 112-113; er-Reşîd, *Esbâbu'n-Nüzûl ve Eseruha fî Beyâni'n-Nusûs*, s. 25-26.

²² er-Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyn b. el-Hasan, *Mefâtihu'l-Çayb*, tahk.: İ'mâd Zekî el-Bârûdî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Mısır 2003, c. 5, s. 109. Bkz. Bakara, 2/189, 215, 217, 219, 220, 222; Mâide, 5/4; A'râf, 7/187; Enfâl, 8/1; İsrâ, 17/85; Kehf, 18/83; Tahâ, 20/105; Nâzi'ât, 79/42.

²³ Vâhidî, *Esbâb-u Nüzûli'l-Kur'ân*, s. 119; Suyûtî, Celaleddin İbn Abdurrahman, *Lübâbu'n-Nukûl fî Esbâbi'n-Nüzûl*, Muessetu'l-Kütübî's-Sakâfiyye, Beyrut 2002, s. 60; Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, *Câmi'u'l-Beyân fî Tevîli'l-Kur'ân*, tahk.: Muahmmmed Ahmed Şâkir, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 2000, c. 6, s. 59; İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-U'câb fî Beyâni'l-Esbâb*, tahk.: Abdulkhakim Muhammedu'l-Enîs, Dâr-u İbni'l-Cevzî, Dammâm 1997, c. 2, s. 724; İbn Şebbe, Ömer b. Şebbe b. Ubeyde b. Rayta en-Nemrî el-Basrî, *Târîhu'l-Medîneti li İbn Şebbe*, tahk.: Fehîm Muhammed Şeltût, Dâru'l-Fikr, Cidde H. 1399, c. 2, s. 418.

²⁴ Bakara, 2/219.

²⁵ Nisâ, 4/43.

nâzil olmuştur.²⁶

4. Dinin emirleri yaşanırken oluşan bir takım nahoş olaylar: Bunların tekerrür etmesini engellemek ve ibadete yaraşır bir şekilde olması için bazı ayetler nâzil olmuştur. Örneğin: “Sana içkiyi ve kumarı sorarlar.” âyeti²⁷ nâzil olunca bazı kimseler yine de içki içmeye devam ettiler. Nihayet bir gün Abdurrahman b. Avf bir yemek hazırlayıp içlerinde Hz. Ali'nin de bulunduğu bazı sahabeleri yemeğe davet etti. Davette yediler, içtiler, namaza kalktılar. İmam olan Abdurrahman namazda Kâfirûnsûresini okudu, ama ne kendisi anladı ne de Hz. Ali anladı. Bir rivayette “Sizin taptığımıza tapınmam.” âyetini “Ben de sizin taptığımıza taparım.” şeklinde okudu. Bunun üzerine: “Ey İnananlar! Sarhoşken, ne dediğinizi bilene kadar, cünüpken, yolcu olan müstesna gusledene kadar namaza yaklaşmayın!”²⁸ âyeti nâzil oldu.²⁹

2. Kur'ân-ı Anlamada Esbâb-ı Nüzûlün Yeri ve Önemi

Kur'ân'ın Allâh kelamı oluşu, onun kutsal ve kıymetli oluşunun en büyük sebebidir. Ancak onun kıymetinin bilinmesi, sadece muhafaza edilmesini değil doğru anlaşılmasını da gerekli kılmaktadır. Kur'ân'ın anlaşılması kapsamında akla gelen ilk şeylerden biri de “Acaba bu ayet veya sûre niçin inmiştir?” şeklindeki bir sorudur. Kur'ân'ın anlaşılmasında nüzûl sebeplerinin yeri ve önemi konusunda iki ana yaklaşım görünmektedir; Bunlardan biri esbâb-ı nüzûlü bilmenin tefsir için vazgeçilemez ve olmazsa olmaz olduğu anlayışıdır. Bu görüşte olan Takiyyuddîn İbn Dakîk el-Î'd (v.720/1320), Kur'ân'ın anlamını kavrama noktasında en doğru yolun esbâb-ı nüzûlü bilmek olduğunu³⁰ söylerken; Vahidî (H.468) de sebab-i nüzûlün bilinmeden ayetin manasının bilinemeyeceğini³¹ söylemektedir. Nüzûl sebeplerinin bilinmesinin zorunluğunun yanı sıra, bunların rivayetlerle de yakından alakalı olması; selevin bu konuya önem vermelerine, bu konuda hassas olmalarına ve sebab-i nüzûlü “olmazsa olmaz bir vasıta olarak” görmelerine neden olmuştur. Diğer temel görüş ise nüzûl sebeplerinin Kur'ân'ın

²⁶ Tirmizî, Muhammed b. İsa, *el-Câmiu's-Sahîh*, tahk.: Ahmed Muhammed Şâkir, Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ts., Tefsîr, Eşribe 1; Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eşa's es-Sicistânî, *Sünen Ebî Dâvûd*, tahk.: Muahammed Muhyiddin Abdulhamid, tlk.: Kemâl Yusuf el-Hût, Zyl.: Elbânî, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts., Eşribe 1; İbn Hanbel, Ebû Abdullah eş-Şeybânî, *Musnedu'l-İmâm Ahmed İbn Hanbel*, Muesseset-u Kurtuba, Kahirets., c. 1, s. 53; c. 2, s. 351; Hâkim, Muhammed b. Abdullah, *el-Müstedrek 'ala's-Sahîheyn*, tahk.: Mustafa Abdulkadir A'tâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990, c. 2, s. 305; Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa Ebû Bekir, *Sünenü'l-Beyhâkî el-Kübrâ*, tahk.: Muhammed Abdulkadir el-A'tâ, Mektebetu Dâri'l-Bâz, Mekke 1994, c. 8, s. 285.

²⁷ Bakra Sûresi 219. ayetinin içki ile ilgili kısmı.

²⁸ Nisa, 4/43.

²⁹ Tirmizî, Tefsir, Nisâ 5 (c. 5, s. 238); Hâkim, *el-Müstedrek*, c. 5, s. 159; Alûsî, Mahmud Ebû Fadl, *Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kurâni'l-Azîm ve's-Sebi'l-Mesânî*, Dâr-u İhyâi't-Turâs el-Arabî, Beyrutts., c. 5, s. 38.

³⁰ Suyûtî, *el-İtkân*, s. 57.

³¹ Vahidî, *Esbâb-u Nüzûli'l-Kur'ân*, s. 10.

anlaşılması için tek yol olmamakla birlikte onun göz ardı edilemez bir faydasının olduğudur.³² Ancak bir disiplin altına alınmadan ve her rivayet olunan şeyi kayda alıp bundan hareketle Kur'ân'ı anlamaya çalışmak da doğru bir şey değildir. İlkesiz, gelişmiş güzel bir anlayışla hareket etmek Kur'ân'ı anlaşılır kılmaktan çok anlaşılamaz hale getirebilir. Bu sebeple ilk tefsirler içerisinde nüzûl sebepleri de yerini almıştır. Hatta ilk müfessirlerden bazıları ayetlerin tefsirlerini yaparken konuya sebab-i nüzûl ile başlamışlardır.³³ Tûfî (H.1146), bu dönem âlimlerinden birçoğunun Kur'ân-ı Kerim'in anlaşılması konusunda Esbâb-ı Nüzûl ve tefsir rivayetleri ile yetindiklerini söylemektedir.³⁴

Ebû Ubeyde'nin İbrahim et-Teymî'den naklettiği şu rivayet sebab-i nüzûlün Kur'ân'ın anlaşılmasındaki önemi konusunu bir parça özetlemektedir: "Hz. Ömer bir gün kendi kendine Peygamberi bir, kıblesi bir olan bu ümmet nasıl ihtilafa düşer ki diye düşünürken İbn Abbas dedi ki: "Ey Müminlerin Emiri! Kur'ân bizim zamanımızda nâzil oldu, onu okuduk ve niçin nâzil olduğunu bildik. Ancak bizden sonra bazı nesiller gelecek Kur'ân'ı okuyacak ancak hangi sebeplerden dolayı nâzil olduğunu bilemeyecek. Bu sebeple fikir yürütecekler, fikir yürütünce ihtilafa düşecekler, ihtilafa düşünce birbirlerini öldürecekler." deyince Hz. Ömer, İbn Abbas'ın bu sözlerinden dolayı O'na kızdı. İbn Abbas çıkıp gittikten sonra onun bu sözlerini tekrar düşünen Hz. Ömer haber gönderip onu çağırttı ve söylediklerini tekrarlamasını istedi. İbn Abbas'ın söylediklerini bir daha düşünen Hz. Ömer ona hak verdi.³⁵

Esbâb-ı Nüzûl'ün Kur'ân'ı anlamada ne derece mühim ve vazgeçilmez olduğu ortaya çıktığına göre, bu ilmin Kur'ân'ın anlaşılması sadedinde hangi hususların anlaşılmasına katkıda bulunduğunu ayrıca bazı örneklerle şöyle özetleyebiliriz:

1. Kur'ân'ın sosyal hayatı nasıl tanzim ettiğini anlamamıza yardımcı olur: Kur'ân'ın, nüzûl süreci içerisinde meydana gelen olaylara binaen nâzil olan ayetlerinin bir kısmı bir takım hukukî ve ahlakî hükümler de getirmiştir. Bu sebeple Kur'ân'ı Esbâbı Nüzûl ile birlikte kavrarsak O'nun dün olduğu gibi bu gün de yaşamın bir parçası olduğunu

³² İsmet Ersöz, "Kur'ân ve İlm-u Esbâb-ı Nüzûl", *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları III*, İ.S.A.V, Ensar Neşriyat, İstanbul 2002, s. 315-316.

³³ ez-Zerkeşî, Ebû Abdullah Muhammed Bahadır b. Abdullah, *el-Burhân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, tahk.: Muhammed Ebû Fadl, Beyrut H. 1391, c. 1, s. 34.

³⁴ et-Tûfî, Süleyman b. Abdilkavîy es-Sarsarî el-Bağdadî, *el-İksîr fi 'İlmi't-Tefsir*, tahk.: Abdulkadir Hüseyin, Mektebetu'l-Âdâb, Kahire 1977, s. 25.

³⁵ İbn A'tiyye, Ebû Muhammed Abdulhakk b. Ğalib b. Abdurrahman b. Temâm, *el-Muharraru'l-Vecîz fi Tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz*, tahk.: Abdüsselam Abdüşşâfi Muhammed, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut H. 1422, c. 1, s. 12; eş-Şâtibî, İbrahim b. Musa el-Lahmî el-Ğirnâfî el-Mâlikî, *el-Muvâfakât fi Usûli'l-Fıkıh*, tahk.: Abdullah Dırâz, Dâru'l-Marife, Beyrut: ts., c. 3, s. 348; el-Kâsimî, Muhammed Cemâluddîn b. Muhammed Saîd b. Kâsim el-Hallâk, *Mehâsinu't-Tevîl*, tahk.: Muhammed Bâsil U'yûn es-Sûd, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut H. 1414, c. 1, s.22.

- daha iyi anlar ve kavrarız.³⁶
2. Kur'ân hükümlerinin hikmetlerini anlayabilmede çok büyük faydası vardır.³⁷
  3. Ayetlere doğru mana verebilmeye ve onları doğru olarak anlamamıza yardımcı olur.³⁸
  4. Ahkâmı doğru anlamaya, böylece helal ile haramı karıştırmamaya yardımcı olur: İçkinin haram kılınmasından sonra “*Hem günahlardan sakınıp hem en iyiyi yapmaya çalıştıkları takdirde daha önce yiyip içtiklerinden ötürü bir günah yoktur.*”³⁹ ayetinin sebab-i nüzûlünden⁴⁰ habersiz olan Kudâme b. Mazû'n içki içmiş ve sarhoş olmuştur. Bu durum Hz. Ömer'e haber verildi. Bunun üzerine Hz. Ömer O'nu sorgulayınca “Ben ayetin belirttiği gibi iman edip iyi işler yapan kimselerdenim, ayette böylesi kimseler için “*Önce yiyip içtiklerinden ötürü bir günah yoktur. Allah iyi ve güzel davrananları sever.*” buyrulmaktadır, diyerek kendisini savunmuş; ancak Hz. Ömer ayetin sebab-i nüzûlünü anlatıp bununla içkinin haram kılınmasından önce vefat edenlerin kast edildiğini anlatınca Kudâme yanıldığını anlamıştır.
  5. Ayetlerde müphem olarak geçen kimselerin kimler olduğunu öğrenmemizi sağlar.⁴¹
  6. Tahsis⁴² ve Hasr⁴³ şüphesinin kalkmasına yardımcı olur. Örneğin İmâm-ı Şafii (Ö.204/819) şöyle demiştir: Ehl-i Kitap ve müşrikler Allah'ın helal kıldığını haram, haram kıldığını da helal kılınca onlara red sadedinde “*De ki: 'Bana vahy edilende, murdar et veya akıtlmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, bunu (haram dediğinizi) yiyecek kimse için yasaklanmış bir şey bulamıyorum.*”⁴⁴ ayeti nâzil olmuştur. Eğer ayetin sebab-i nüzûlü bilinmezse haram olan şeylerin bu ayette bahsedilenlerden ibaret olduğu şeklinde yanlış bir anlam ortaya çıkabilir.⁴⁵
  7. Esbâb-ı nüzûlde anlatılan olaylar Kur'ân'ın zihinlerde canlanmasını sağlamaktadır. Kur'ân'ın zihinde canlanması ise; O'nu okurken motivasyon sağladığı kadar, O'nun

³⁶er-Reşîd, *Esbâbu'n-Nüzûl ve Eseruha fi Beyâni'n-Nusûs*, s. 65.

³⁷ Çetin, “Nüzûl Sebepleri”, *Diyanet İlmî Dergi*, s. 98-99.

³⁸es-Sabbâğ, Muhammed b. Lütfî, *Buhûs fi Usulî't-Tefsir*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut 1988, s. 111; er-Reşîd, *Esbâbu'n-Nüzûl ve Eseruha fi Beyâni'n-Nusûs*, s. 45; Çetin, “Nüzûl Sebepleri”, *Diyanet İlmî Dergi*, s. 98-99.

³⁹*Mâide*, 5/ 93.

⁴⁰ Buhârî, Tefsîr, *Mâide* 118; Müslim, *Eşribe* 1980.

⁴¹ Pazarbaşı ve Görener, “Esbâb-ı Nüzûl”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 11, s. 158; er-Reşîd, *Esbâbu'n-Nüzûl ve Eseruha fi Beyâni'n-Nusûs*, s. 55.

⁴² Tahsîs: Dil bilginlerine göre nekrelerde hâsıl olan ortaklığı ortadan kaldırmak demektir. İstilah olarak da: Â'm olanın fertlerinden bir kısmının çıkarılıp kapsamının daraltılması anlamına gelmektedir. Bkz. el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 155; Cürçânî, *Kitâbu't-Ta'rifât*, s. 57; Ferhat Koca, *İslam Hukuk Metodolojisinde Tahsis*, İ.S.A.M Yay., İstanbul 1996, s. 104.

⁴³ Hasr: Kelime anlamı sınırlamak, daraltmak demektir. İstilahî anlamda ise; Bir ifade içersinde yer alan lafız veya lafızların diğerlerine özel bir şekilde tahsis edilmesidir. Bkz. el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 128; Koca, *İslam Hukuk Metodolojisinde Tahsis*, s. 132-133; İsmail Durmuş, “Hasr” *DİA*, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1997, c. 16, s. 392.

⁴⁴*Enâm*, 6/145.

⁴⁵ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, c. 1, s. 23-24.

- ezberlenmesini de bir parça kolaylaştırmaktadır.
8. Kur'ân'ın indiği dönemdeki siyasi, sosyal vb. ortamın ne olduğunu, hatta var olan bidat ve hurafelerin neler olduğunu ve Kur'ân'ın bunları nasıl reddettiğini anlamamızı sağlar. Bu durum aynı zamanda Kur'ân'ın toplumları hangi seviyeden hangi seviyeye getirdiğini de anlamamızı sağlar.⁴⁶
  9. Sebeb-i nüzûl sayesinde bazen ayet veya sûrenin indiği tarihi tespit etmek mümkün olmakta, böylece ayetin veya sûrenin Mekkî mi yoksa Medenî mi olduğu daha da netlik kazanmaktadır.
  10. Kur'ân ayetleri arasındaki irtibatı ve insicamı daha iyi anlamamızı ve bunun ne denli mükemmel olduğunu kavramamızı sağlar.⁴⁷ Bunu şöyle bir örnekle açıklamak mümkündür: Ka'b b. Eşref, Mekke'ye geldiği zaman müşrikler ona kendilerinin mi yoksa Muhammed'in mi doğru yolda olduğunu sorduklarında: "Sizler daha doğru yoldasınız" demesi üzerine "Kendilerine kitap verilmiş olanların, puta ve şeytana kanıp, inkâr edenlere, "Bunlar, inananlardan daha doğru yoldadırlar" dediklerini görmedin mi?"⁴⁸ ayeti nâzil oldu.⁴⁹ Bu ayetin sebebi hâs bir olaydır. Bundan yaklaşık altı yıl sonra da, "Hiç şüphesiz Allah size, emanetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz Allah işitir ve görür."⁵⁰ ayeti nâzil oldu. Ehl-i Kitab'ın kendi kitaplarında Peygamberimize ilişkin yer alan sıfatlarını insanlara anlatması onlar için bir görev ve emanet hükmünde olan bir şeydir. Ancak onlar buna riayet etmemişlerdir. İşte husûsi bir sebeple inen bir ayetten sonra böyle umumi mana içeren ayetlerin birbirini takip ederek tertip edilmiş olması, bu ayetlerin manaca birbirini tamamlaması Kur'ân'ın ayetlerinin tertibindeki irtibatın ne denli mükemmel olduğunun göstergesidir.⁵¹

3. Esbâb-ı Nüzûl'ün Olumsuz Neticeleri

3.1. Kur'ân-ı Anlamada Olumsuz Etkileri

Esbâb-ı Nüzûl'un Kur'ân'ın anlaşılmasında büyük bir önemi ve yeri vardır. Ancak Kur'ân'ın anlaşılması noktasında olumsuz bazı sonuçlara da sebep olmaktadır. Bu durumu şöyle özetleyebiliriz:

1. Esbâb-ı nüzûl kitaplarında çoğu zaman bir ayet için birden fazla rivayetin

⁴⁶ Türcan, "Tefsir Tarihciliği Bağlamında Kılâsik Esbâb-ı Nüzûl Yaklaşımının Değerlendirilmesi" *İslâmî İlimler Dergisi*, sayı: 1, s. 135.

⁴⁷ el-Müzeynî, *el-Muharrer*, c. 1, s. 24.

⁴⁸ *Nisâ*, 4/51.

⁴⁹ Nesâî, Ahmed b. Şuayb Ebû Abdurrahman, *Sünenü'n-Nesâî el-Kübrâ*, tahk.: Abdulğaffar Süleyman el-Bendârî ve Seyyid Kisrevî Hasan, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1991, Tefsir, Kevser 418; İbn Hibbân, Muhammed Ebû Hâtîm et-Temîmî, *Sahîh İbn Hibbân bi Tertîbi Balabân*, tahk.: Şuayb Arnavut, Mussese'tu'r-Risâle, Beyrut 1993, *Sahîh İbn Hibbân*, c. 14, s. 534 (6572); Vâhidî, *Esbâb-u Nüzûli'l-Kur'ân*, s. 160.

⁵⁰ *Nisâ*, 4/58.

⁵¹ ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, c. 1, s. 26.

zikredildiğini görmekteyiz. Müellif rivayetler konusunda titiz değilse veya müellifin tek gayesi bulabildiği bütün rivayetleri toplamak ise bu sayı bir hayli artabilmektedir. Bu, şekil itibariyle kitaba bir zenginlik kattığı halde aslında araştırmacının ve okuyucunun işini daha çok zorlaştırmaktadır. Bu zorluk iki yönlü olmaktadır:

- a. Öncelikle rivayetin sahih olanını tespit etmek için Hadis Usûlü ile Cerh ve Ta'dîl konusunda bir bilgi birikimine sahip olmak gerekmektedir. Örneğin: "Aralarında: "Allah bize bol nimetinden verecek olursa, and olsun ki sadaka vereceğiz ve iyilerden olacağız" diye O'na and verenler vardır."⁵² ayetinin tefsirinin yapıldığı bir çok yerde⁵³ Sa'lebe hakkında nâzil olduğu söylenmiştir. Sa'lebe'ye ilişkin yapılan rivayet sahih bir rivayet değildir.⁵⁴ Bu hadisi zayıf, münker, asılsız ve batıl olarak kabul eden görüşler vardır. Zira rivayet zincirinde daha ilk tabakada yer alan râviler metruk ve zayıf râvilerdir. Ayrıca Kütüb-ü Sitte içerisinde bu konuda bir rivayet bulunmamaktadır.⁵⁵
- b. Okuyucunun Esbâb-ı Nüzûl konusunda alt yapısı ve birikimi olmadığı durumlarda ayetleri anlama ve kavrama konusunda zorluk ortaya çıkacaktır. Rivayetlerin çokluğu bu zorluğu daha da artırmaktadır. Zira nüzûl sebebi olarak zikredilen şeylerin müsebbipleri farklı farklı kişiler olabildiği gibi, bazen de rivayetlerde zikredilen olaylar birbirinden çok farklı şeyler olabilmektedir.

Bütün bunlardan dolayı bir Esbâb-ı Nüzûl kitabının okunması avama gönül rahatlığı ile tavsiye edilememektedir. Çünkü farklı nüzûl sebeplerinin varlığı avam için zihin karışıklığına sebep olmaktadır.

2. Bazı müfessir ve müellifler her ayet için illa da bir nüzûl sebebi bulma gayreti içine girmek suretiyle mesailerini verimsizleştirmişlerdir.⁵⁶
3. Ayetlerin sadece nüzûl sebepleri içerisinde yer alan belli olaylar ve şahıslarla sınırlı tutulmaya çalışılması, Kur'ân'ın umûma hitap eden ebedi bir ilahi mesaj olduğu anlayışından uzaklaştırmaktadır.⁵⁷ Böylece yorum zenginliğine engel olmaktadır.⁵⁸

⁵²Tevbe, 9/75.

⁵³ Bkz. el-A'kk, Hâlid Abdurrahmân, *Usûlu't-Tefsîr ve Kavâiduh*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1986, c. 5, s. 76; Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, c. 10, s. 143; el-Muhallâ, Celâleddîn; Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir, *Tefsîru'l-Celâleyn*, Dâru'l-Hadîs, Kâhires., c. 1, s. 254; Ebû's-Suûd, Muhammed b. Muhammed el-Î'mâdî, *İrşâdu'l-Aklî's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Dâr-u İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut ts., c. 8, s. 85.

⁵⁴es-Sakkâf, Alevî b. Abdilkâdir, *Tahrîc-u Ehâdisi ve Esâri Kitâbi fi Zilâli'l-Kur'ân*, Dâru'l-Hicre, Riyad 1995, s. 266.

⁵⁵ Daha Geniş bilgi için bkz. Kadir Paksoy, "Sa'lebe Hadisinin Senet ve Metin Açısından Tenkidi" *Hadis Tetkikleri Dergisi*, SUHA Yay., İstanbul 2004, c. 11, sayı: 2, s. 63-85.

⁵⁶ Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü ve Tarihi*, İ.F.A.V Yay., İstanbul 2001, s. 111.

⁵⁷ Demirci, *Tefsir Usûlü ve Tarihi*, s. 110.

⁵⁸ Serinsu, Ahmet Nedim, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbab-ı Nüzûl'ün Rolü*, Şule Yay., İstanbul 1994, s. 242-243.

Oysa Ebû'd-Derdâ'nın da dediği gibi Kur'ân'ı tam olarak anlayabilmek için onun tüm vecihlerini görmek, küllî olanı kaybetmemek gerekir.⁵⁹

4. İstismara malzeme olarak kullanılması; Alakası olmayan bir rivayeti esas almaya veya ayetle alakası olmayan bir yoruma sevk eden en önemli amillerden biri de mezhebî taassuptur. Tâbi olunan ve taklit edilen mezhepteki şahsiyetlerin masum olarak görülmesi ise mezhebi taassuba götüren en önemli sebeplerden biridir.⁶⁰ Örneğin et-Tabressî, Şîâ düşüncesinin etkisinde kalarak⁶¹: “Sizin dostunuz ancak Allah, O'nun Peygamberi ve namaz kılan, zekât veren ve rükû eden müminlerdir.”⁶² ayetinin Hz. Ali hakkında indiğini söylemekte ve bu düşüncesini teyit etmek için senediyle birlikte uzunca bir hadis zikretmektedir.⁶³ Oysa bu rivayetin Hz. Ali ile alakalı olan kısmının uydurma olduğunda icma vardır.⁶⁴ Şîâ'nın mezhep kaygısıyla Kur'ân'ı anlama konusunu sadece Hz Ali konusunda değil on iki imam ve on iki sayısını ayetlerden çıkarma gayretinde de görmek mümkündür.⁶⁵

3.2. Tarihselcilik Anlayışına Malzeme Kılınması

Kur'ân'ı belirleyici olmaktan çıkarıp belirlenen ikinci kaynak durumuna düşürmeye çalışan anlayışlardan biri de Tarihselcilik anlayışıdır. Tarihselcilik anlayışına göre her dönemin kendi hakikat perspektifi vardır. Bu gerçeklik kurgusu; içinde mutlak hakikati değil, görece doğruları barındırmaktadır. Her hakikatin kendi zaman ve mekân şartları vardır, her gerçeklik belli koşulların ürünüdür.⁶⁶ Bu anlayışta olanların Kur'ân açısından dayandıkları şey Esbâb-ı Nüzûl'dür. Burada dikkat edilmesi gereken Tarihîlik ve Tarihselcilik kavramlarının birbirine karıştırılmaması gerektiğidir. Tarihîlik, Tarihsel olanın varlık biçimi; zamana bağlılık, gelip geçicilik; tarihsel koşulluluk, tarihe bağlı olma; bir şeyin gerçekten tarihsel olarak var olduğu olgusu⁶⁷ gibi manalar içermektedir. Tarihîlik

⁵⁹ Dihlevî, Ahmed Şah Veliyyullah, *el-Fevzu'l-Kebîr fî Usûli't-Tefsîr*, Nur Muhammed Kârhâne-i Ticaret-i Kütüb, Karaçi 1979, s. 45.

⁶⁰ Abdüllcelil Candan, *Kur'ân Tefsirinde Sapma Nedenleri*, Denge Yay., İstanbul 2000, s. 104.

⁶¹ Mezhep kaygısına hizmet mahiyetinde yapılan benzer şekildeki tefsir yorumları için bkz. Ali Eroğlu, *Tarihte Tefsir Hareketi ve Tefsir Anlayışları*, Ekev Yay., Erzurum 2002, s. 115-129.

⁶² *Mâide*, 5/55.

⁶³ et-Tabressî, Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasen, *Mecma'u'l-Beyân*, Muessesetu'l-Âlemî, Beyrut 1995, c. 3, s. 361-362.

⁶⁴ İbn Teymiyye, Takiyyudîn Ahmed b. Abdulhalîm el-Harrânî, *Minhacu's-Sünneti'n-Nebeviyye*, tahk.: Muhammed Reşâd Sâlim, Muesseset-u Kurtuba, Kahire H. 1406, c. 2, s. 30.

⁶⁵ Daha geniş bilgi için bkz. Abdulcabbar Adıgüzel, *Kur'ân'ı Mezhebî Saik ve Kaygılarla Okumanın Şîi Formu*, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa 2012, s. 111 vd.

⁶⁶ Necati Öner, “İnsanda Öz ve Varoluş”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, Türk Felsefe Derneği, İstanbul 1991, sayı: 1, s. 11.

⁶⁷ Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1988, s.171; Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989, s. 399.

kavramının anlamları ışığında Esbâb-ı Nüzûl'ün tarihîliğine bakacak olursak şunları söyleyebiliriz:

1. Bir şeyin gerçekten tarihî olarak var olduğu olgusu: Nüzul sebeplerinde bir varlık, bir hareket, bir oluş olduğu malumdur ve bunlar tarih içerisinde bir yer işgal etmişler, hayat bulmuşlardır. İnsan tarihî bir varlıktır. Bu sebeple Kur'ân'ın birçok sûresinde insan veya insanlarla ilgili olgular, olaylar anlatılır.⁶⁸ Dolayısıyla Kur'ân'a göre geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek zaman insanın bir faaliyet sahasıdır.⁶⁹
2. Tarihsel koşulluluk, tarihe bağlı olma: Esbâb-ı nüzûlü tarihî koşulluluk, tarihe bağlı olma olarak tanımlamak mümkün değildir. İlgili ayetin varlığını, ilgili sebebe koşullu olarak bağlamak doğru değildir. Zira ilgili sebebin yokluğu bu sebeple nâzil olan ilgili ayetin de yokluğunu gerektirecektir.⁷⁰

Her hangi bir metni anlamının yolunun metnin yazarının niyetini keşfetmekten geçtiğini, bunun da metnin yazarını kuşatan, etkileyen tarihsel bağlamın ele almasını gerekli kıldığı görüşü tarihsellik ve Hermönetik anlayışının temelini oluşturur.⁷¹ Bu anlayışa göre; Bir metnin anlaşılmasında bir "Etkin Tarih" vardır. Bu etkin tarih, metnin ortamı, varlığı, yazarının niyeti ve benzeridir.⁷² Esbâb-ı Nüzûl bir rivayet olmanın dışında nâzil olan ayetin indiği dönemin şartlarını da en iyi şekilde ortaya koyan unsurlardan biridir. Nüzûl sebepleri bir sebebe binaen nâzil olmuş ayetlerin hükümlerine ve dilsel formlarına rengini verir. Bu sebeple nüzûl sebepleri tarihin inşa edici gücünü temsil eder.⁷³ Nâzil olan ayetlerin içerdiği emir ve nehiyler indiği dönemin zamanı, mekânı ve şahısları çerçevesinde manalar ve ifadeler içermektedir. Haliyle ahkâma şekil veren de bunlar olmuştur. Ancak aynı şartlar ve mekânlar dünya tarihi boyunca her toplum için aynı değildir. Dolayısıyla Kur'ân'ın emir ve nehiyleri ile getirdiği birçok prensibin bu günkü ihtiyaçlara cevap vermeyeceği açıktır.

Bazı ayetlerin bir sebebe bağlı olarak nâzil olduğu hususu inkâr edilemez bir gerçektir. Ancak Kur'ân'ın çoğunun bir sebebe binaen nâzil olduğu iddiası tarihi gerçeklere aykırı düşmektedir. Çünkü sahih ve zayıf senetli rivayetlerin tümü bir araya getirilse bile, bu Kur'ân ayetlerinin çok az bir kısmının bir sebep binaen nazil olduğunu göstermektedir. Yaklaşık yirmi üç yıllık nüzûl sürecinde nüzûl sebeplerine binaen ahkâm içerikli az sayıda

⁶⁸ İmâduddîn Halil, *İslâm'ın Tarih Yorumu*, çev.: Ahmet Ağrakça, Risale Yay., İstanbul 1988, s. 8; Sabri Hizmetçi, *İslâm Tarihçiliği Üzerine*, D.İ.B Yay., Ankara 1991, s. 149.

⁶⁹ Süleyman Hayri Bolay, *Kur'ân-ı Kerim'in Tarihe Bakış*, Türk Kültür Araştırmaları, Ankara 1985, s. 149.

⁷⁰ Yukarıda sayılan maddelerle ilgili olarak bz. Serinsu, *Kur'ân 'ın Anlaşılmasında Esbab-ı Nüzûl'ün Rolü*, s. 19-21.

⁷¹ Yılmaz Çakır, "Özne-Nesne İlişkisine Hapsolmek ya da Tarihsel Okuyuş", *Haksöz Dergisi*, İstanbul 1997, sayı: 75, s. 33.

⁷² Abdullah Yıldız, *Kur'ân'ın Hayata Müdahalesi*, Umran Yay., İstanbul 2004, s. 48.

⁷³ Şevket Kotan, *Kur'ân ve Tarihsellik*, Beyan Yay., İstanbul 2001, s. 351.

ayetin nâzil olması, Kur'ân'ın tarihi tümüyle kayıtlamaktan kaçındığını göstermektedir.⁷⁴

3.3. Ayetin Lafzının ve Sebebinin Hususi Oluşunun Tahsis Anlayışına Sebep Oluşu

“Ayetlerde asıl olanın sebebin hususiliği mi, yoksa lafzın umûmiliği midir?” konusu usûlcüler arasında ihtilaf konusu olmuştur. Cumhûr bu konuda: “العبرة بعموم النص لا بالعبرة بخصوص السبب” (Naslarda sebebin hususiliğine değil umumiliğine itibar edilir.) demişlerdir.⁷⁵ Örneğin: “Hanımlarına zina isnat edip de kendilerinden başka şahidleri olmayanların şahidliği, kendisinin doğru sözlülerden olduğuna Allah'ı dört defa şahit tutmasıyla olur. Beşincisinde, eğer yalancılardan ise Allah'ın lanetinin kendisine olmasını diler.”⁷⁶ ayetiher ne kadar bir sahabe hakkında inmişse de lafızların umûmi oluşu benzeri durumda olan herkese tatbik edilecek bir hüküm olarak kabul edilmiştir.⁷⁷ Sahabenin de bu mahiyette inen ayetleri umumi manaya hamlettiklerinin müşahhas örnekleri mevcuttur. Örneğin Necdetü'l-Hanefî diyor ki: “İbn Abbas'tan “Hırsızlık eden erkek ve kadının ellerini kesin!”⁷⁸ ayeti hususi midir yoksa umumidir?” diye sordum, bana cevap olarak; “Umûmi manadır.” demişti. Oysa bu ayetin hırsızlık yapan bir kadın hakkında indiği malumdur.⁷⁹ Her ne kadar bir sebebe binaen nâzil olan ayetlerin hususa hamledilip hamledilemeyeceği meselesinde ihtilaf edilmişse de, Kur'ân ve Sünnet'in umûmiliğinin bir kişiye tahsis edilmeyeceği konusunda görüş birliği vardır.⁸⁰ Belirli bir sebep için nâzil olan ayet bir emir veya nehiy içeriyorsa umuma hamledilir. Ayetin medih veya zem mahiyetinde bir şey içermesi durumunda da ayetin nüzûlüne sebep olan kişi ile bu durumda olan diğer kişilere hamledilir. Umumi nassın vürûduna sebep teşkil eden nüzûl sebeplerinin has halleri nazar-ı dikkate alınmaz. Çünkü nassın umûm siygasıyla gelmiş olması demek, Şâri'in hükmün umûmî olmasını istemesi, sebebine hâs ve mahsûs olmamasını arzu etmesi manasını taşımaktadır. Bu, Kur'ân'ın evrensellik ruhuna ve gayesine de son derece uygundur. Çünkü bir mesele hakkındaki şer'î hüküm ile amaçlanan asıl şey maddi ve

⁷⁴ Kotan, *Kur'ân ve Tarihsellik*, s. 354.

⁷⁵ ez-Zerkeşî, Ebû Abdullah Muhammed Bahadır b. Abdullah, *el-Burhân fi U'lûmi'l-Kur'ân*, tahk.: Muhammed Ebû Fadl, Daru'l-Marife, BeyrutH. 1391, c. 1, s. 32-33, c. 1, s. 32; Suyûtî, Celaleddin İbn Abdurrahman, *el-İtkân fi U'lûmi'l-Kur'ân*, çev.: Sakıb Yıldız ve Hüseyin Avni Çelik, Madve Yay., İstanbul1983, c. 1, s. 61-62.

⁷⁶ Nûr, 24/6-7.

⁷⁷ ez-Zerkânî, *Menâhilu'l-İrfân*, c. 1, s. 89; Pazarbaşı ve Görener, “Esbâb-ı Nüzûl”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 11, s. 159-161.

⁷⁸ Mâide, 5/38.

⁷⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 10, s. 296; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Hâtib Ebû Hafs b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, tahk.: Ali Şîrî, Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1998, c. 3, s. 100; Hasen Muhammed Eyyûb, *el-Hadîsu fi U'lûmi'l-Kur'ânî ve'l-Hadîs*, Dâr-u's-Selâm, İskenderiye 2004, s. 46.

⁸⁰ Şâtibî, *el-Muvâfakât*, c. 3, s. 281-282, 285; İbn Teymiyye, *Mecmua'tu'l-Fetâvâ*, c. 13, s. 181; el-A'kk, Hâlid Abdurrahmân, *Usûlu't-Tefsîr ve Kavâiduh*, Dâr-u'n-Nefâis, Beyrut 1986, s. 47.

manevi fayda, sosyal menfaatler ve o hükmün şer' hikmetleridir. ⁸¹ İmam-ı Şafiî'nin (H.204) de dediği gibi "Sebeup bir şey ortaya koymaz. Ortaya bir şey koyan lâfız ve ifadelerdir." ⁸²

Bazılarına göre lafzı ve sebebi umumi olmayan ayetlerin, hakkında indirilen şahsa tahsis edilmesi gerekir. Lafzı ve sebebi umumi olamayan ayetlerin şahsa tahsis edilebileceği düşüncesinde olanlardan biri Suyûtî'dir. Suyûtî (H.911) bu düşüncesini ıspatlamak için şöyle bir örnek vermektedir: " وَسَيَحْتَبِهَا الْأَتَقَى الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى " (Arınmak için malını veren, en çok sakıman kimse ise ondan uzak tutulur.)⁸³ayetlerinin Hz. Ebû Bekir hakkında nâzil olduğu konusunda icma vardır. Zira bu ayette umûmi bir lafız yoktur. Lâm-ı Tarîf'in umûmiliği ancak ism-i mevsûl veya cemi siğasında mârife olursa olur. " الْأَتَقَى " kelimesindeki elif-lam ism-i mevsûl değildir. Çünkü ism-i tafdîl elif lâm'a sâla olmaz. Haliyle buradaki elif-lam ahdîlik içindir. Bu sebeple bu ayet Hz. Ebû Bekir hakkında inmiştir, umuma hamledilemez. ⁸⁴ Âlimlerin çoğu umum lafzı içeren; ancak hususi sebeplerle nâzil olmuş ayetlerin umûmî olarak kabul edilip, böyle amel edilmesini benimsedikleri gibi⁸⁵, hem sebebi hem lafzı hususi olanlarda da genelde aynı görüşü benimsemişlerdir. ⁸⁶ Aksi bir anlayış Kur'ân'ın hitap ettiği zaman ve şahısları sınırlandırmak demektir. O zaman bu ayetlerin nüzûl sürecinin tamamlanması akabinde işlevselliği de kalmamış demektir. Çünkü muhatap aldığı kişiye gerekli hitap yapılmış, maksat hâsıl olmuş ve artık başka bir maksat kalmamış manası çıkar. Oysa bu tür düşünce ve anlayış topluma hitap etmesi gereken kutsal kitapların genel gayesine aykırı bir düşüncedir.

Nüzûl sebeplerini Kur'ân'ın inişi için vesile değil de nedeni olarak benimsemek, Kur'ân'ın ezeli değil de "mahlûk" olduğunun açık bir göstergesi olacaktır. Kur'ân'ın tarihselliğini iddia edenlere göre ayetlerin çoğu bir sebebe binaen inmiştir. Bu ayetlerin manası ve hükümleri o sebebe hastır. Bu nedenle bu ayetlerle bu sebepler etle tırnak gibidir. Çünkü sebep, ayeti doğuran etkenin bizzat kendisi ve asıl nedenidir. Haliyle de inen ayetlerin illetidir.⁸⁷

⁸¹ Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, c. 1, s.18.

⁸² Zeydân, *Fıkıh Usûlü*, s. 421.

⁸³ *Leyl*, 92/17-18.

⁸⁴ Suyûtî, *el-İtkân*, c.1, s.63-64; ez-Zerkânî, *Menâhilu'l-İrfân*, c. 1, s. 89.

⁸⁵ Zeydân, *Fıkıh Usûlü*, s. 419-421; Gâzlân, *el-Beyân*, s. 116; Zalt, *et-Tibyân fi U'lûmi'l-Kur'ân*, s.29; Ebû Zehra, Muhammed, *İslâm Hukuku Metodolojisi*, çev.: Abdülkadir Şener, A.Ü.İ.F Yay., Ankara 1973, s 165.

⁸⁶ Muhsin Demirci, "Esbâbu'n-Nüzûl'ün Kur'ân Tefsirindeki Yeri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 1993-1994,sayı: 11-12, s. 18.

⁸⁷ Ersöz, "Kur'ân ve İlm-i Esbâb-ı Nüzûl", *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları III*, s. 315.

Bütünü ile bir bağ kurma yoluna gitmeksizin Kur'ân'ı parçacı yorumlama tarzı ile ele alıp bir yorumda bulunmak insanların zihninde Kur'ân'ın bir takım tutarsızlıklar içerdiği vehmini doğurur. Böyle bir yanlış ise Kur'ân'ı belirleyen değil de belirlenen ikinci kaynak durumuna koymaktadır. Modernizm'in etkisi ile Kur'ân'ın üretilmiş kültürün bir eseri olarak görüp bu çerçevede ele almaya çalışmak da benzeri bir şey elde etme amacı taşımaktadır.⁸⁸

Nerede insanla karşılaşılırsa orada "Bilen, yapıp-eden, tavır takınan, önceden gören ve önceden belirleyen, isteyen, özgür hareketleri olan, tarihî olan, ideleştiren vb. özellikteki birileriyle karşılaşılması muhtemeldir."⁸⁹ Hz. Âdem (a.s) ile başlayan insan varlığı hep aynı niteliktedir.⁹⁰ Nüzûl asrının insanı da aynı özelliklere sahipti. Onlar da hareketli, yapıp eden, düşünen, soran, cevap arayan niteliklere sahipti. Bu dönemde nâzil olan vahiy de fikrî, sosyal ve manevî çerçevede var olan birçok problemi bertaraf edip insanların bu problemlerden kurtulma ve rahatlama arzularına cevap veren yaratıcı bir çözümdür.⁹¹ Kur'ân ayetlerini ve sûrelerini nüzûl ortamı ve insan münasebeti açısından değerlendirdiğimizde görülecektir ki umurunun, insanın varlık koşullarını reddeden değil de insanın varlığını ve varlık koşullarını oluşturan ahlâkî, kültürel, ekonomik, siyasî tavırlarını teyit eden bir içeriğe sahiptir.⁹²

Sonuç

Kur'ân'ın anlaşılmasında rivayet kültürünü bertaraf etmek imkânsızdır. Rivayetler içerisinde Esbâb-ı Nüzûl'un varlığı bu düşüncenin haklılığını ortaya koyan unsurlardan sadece biridir. İşin ehemmiyetinde olan müfessirler ayetlerin tefsirlerinde mutlaka sebep-i nüzule müracaat etmişlerdir. Öyle ki sahanın âlimlerinden olan el-Vahidî, İbn Abbas ve daha birçok kişi, varsa eğer sebep-i nüzul bilinmeksizin ayetleri doğru bir şekilde anlamının mümkün olmadığını ve yanlış anlaşımaların kaçınılmaz olduğunu söylemişlerdir.

Kur'ân'ın birçok yönünün anlaşılmasına Esbâb-ı Nüzûl katkı sağlamaktadır. Ayetlerin getirdiği hüküm ve hikmetlerin kavranmasının yanı sıra; Kur'ân'ın indiği ortamın kavranması, bu ortamın zihinlere resmedilmesi, nüzul sürecinde yaşanan olaylar

⁸⁸ Fevzi Zülaloğlu, *Temel Kaynağımız Kur'ân*, Ekin Yay., İstanbul 2001, s. 28-29, 39.

⁸⁹ Takiyettin Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1988, s. 13.

⁹⁰ Serinsu, *Kur'ân 'ın Anlaşılmasında Esbab-ı Nüzûl'ün Rolü*, s. 17.

⁹¹ William Montgomery Watt, *Modern Dünyada İslâm Vahyi*, çev.: Mehmet S. Aydın, Hülbe Yay., Ankara 1982, s. 88.

⁹² Roger Garaudy, *İslâm ve İnsanlığın Geleceği*çev.: Cemal Aydın, Pınar Yay., İstanbul1990, s. 86-87; William Montgomery Watt, *Hz. Muhammed Mekke'de*, çev.: Rami Ayas ve Azmî Yüksel, A.Ü.İ.F Yay.,Ankara 1986, s. 67-92.

ve bu olayların tarafları ve daha birçok şeyin bilinmesi; ancak sebep-i nüzule müracaatla mümkündür.

Esbâb-ı Nüzûl'ün faydalarının yanı sıra, olumsuz bazı sonuçlara da gayri ihtiyarî olarak sebep olmakta veya kasıtlı olarak malzeme kılınmaktadır. Bunun en başında gelenlerinden biri de Kur'ân'ın anlaşılmasında muhatabın zihnini ve yorum gücünü sınırlandırmaya sebebiyet vermesidir. Anlatılan olayın tesirinde kalan okuyucu bazen bu olayın çizdiği sınırlardan hareketle bir yorum getirmeye, yapacağı yorumları ayetten ziyade Esbâb-ı Nüzûl'e uydurmaya gayret edebilmektedir. Bu sebeple ayette bulunan umûmî maslahat, emir ve hitap şahsa tahsis edilmektedir.

Esbâb-ı Nüzûl rivayetlerinin çokluğu da bazen bir sorun olabilmektedir. Esbâb-ı Nüzûl kaynakları incelendiğinde sahih ve doğru olan rivayeti tespit gayretinden ziyade bütün rivayetleri derleme çabası göze çarpmaktadır. Bir ayet hakkında birden çok rivayetin oluşu, bu ayetin tam olarak niçin indiğini tespit etmede bazen işi kolaylaştırmaktan ziyade zorlaştırmaktadır. Zira doğru bir tespitte bulabilmek için Hadis alanında da belli bir birikimi zorunlu kılmakta, böylece doğru rivayeti tespit etmek için mesai kaybına sebebiyet vermektedir. Bunun yanı sıra ayeti keyfince yorumlamak isteyen kişi düşüncesini ifade için bu kadar çok rivayetin içinde kendine kolaylıkla mesnet bulabilmektedir.

Kutsal kitapların tarihsel olduğu anlayışının kökeni batıdır. Bunun temelinde yatan şey ise, Ehl-i Kitab'ın din adamlarının Rönesans ve Reform öncesi sebep oldukları kötü intiba ile bu kitapların geçirdikleri değişimler ve mezhep hareketleridir. Sekülerizm'in de etkisiyle Hermönetik'in Tevrat ve İncil'e uygulanması neticesinde, bu kitapların işlevini yitirdiği sonucuna varılmak istenmiştir. Aynı şey Esbâb-ı Nüzûl'den hareketle Kur'ân için de söylenmek istenmiştir. Esbâb-ı Nüzûl ile nâzil olan ayetler arasındaki irtibatı bir sebep-sonuç koşullandırmasına bağlamak doğru değildir. Zira böyle bir anlayış tabii olarak Esbâb-ı Nüzûl'ün yokluğu neticesinde ilgili ayetin de nâzil olmayacağı vehmini doğurur.

Görüldüğü gibi Esbâb-ı Nüzûl'ün Kur'ân'ın anlaşılmasındaki ehemmiyeti ve olumlu katısı tartışılmayacak kadar açıktır. Öbür taraftan ise okuyucu veya araştırmacıdan kaynaklanan bazı sebeplerden dolayı olumsuz bazı izahlara da sebep olmaktadır. Okuyucu veya mütefekkir kimselerden kaynaklananların bir kısmı; ilmi alt yapının yetersizliğinden, bir kısmı ise tamamen art niyetten kaynaklanmaktadır.

Kaynakça

Adıgüzel, Abdulcabbar, *Kur'ân'ı Mezhebî Saik ve Kaygılarla Okumanın Şiî Formu*, Yüksek Lisans Tezi, Yayınlanmamış, Harran Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa 2012.

Akarsu, Bedia, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1988.

Alûsî, Mahmud Ebû Fadl, *Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kurâ'ni'l-Azîm ve's-Sebi'l-Mesânî*, Dâr-u İhyâi't-Turâs el-Arabî, Beyrut ts.

Aydemir, Abdullah, "*Esbâbu'n-Nüzûl*", *Diyanet Dergisi*, Ankara 1972.

Bakkal, Ali, *Kur'ân Hükümlerinin Değişmesi Bağlamında Tarihselcilik Tartışması*, Yayınlanmamış.

Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa Ebû Bekir, *Sünenu'l-Beyhâkî el-Kübrâ*, tahk. Muhammed Abdulkadir el-A'tâ, Mektebetu Dâri'l-Bâz, Mekke 1994.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yay., İstanbul 1967.

Bolay, Süleyman Hayri, *Kur'ân-ı Kerim'in Tarihe Bakışı*, Ankara: Türk Kültür Araştırmaları, 1985.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Muğîra, *el-Câmi'u's-Sahîh el-Muhtasar*, tahk. Mustafa Dîb el-Buğâ, Dâr-u İbn Kesîr, Beyrut 1987.

Candan, Abdüllcelil, *Kur'ân Tefsirinde Sapma Nedenleri*, Denge Yay., İstanbul 2000.

Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, A.Ü.İ.F Yay., Ankara 1976.

Çakır, Yılmaz, "*Özne-Nesne İlişkisine Hapsolmek ya da Tarihsel Okuyuş*", *Haksöz Dergisi*, sayı: 75, İstanbul 1997.

Çetin, Mustafa, "*Nüzûl Sebepleri*", *Diyanet İlmî Dergi*, c. 30, sayı: 2, Ankara 1994.

Demirci, Muhsin, "*Esbâbu'n-Nüzûl'ün Kur'ân Tefsirindeki Yeri*", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 11-12, İstanbul 1993-1994.

– *Tefsir Usûlü ve Tarihi*, İ.F.A.V Yay., İstanbul 2001.

Dihlevî, Ahmed Şah Veliyyullah, *el-Fevzu'l-Kebîr fi Usûli't-Tefsîr*, Nur Muhammed Kârhâne-i Ticaret-i Kütüb, Karaçi 1979.

Durmuş, İsmail, "*Hasr*" *D.İ.A*, Diyanet Vakfı Yay., C. 16, S. 392-393, İstanbul 1997.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eşâ's es-Sicistânî, *Sünen Ebî Dâvûd*, tahk. Muahammed Muhyiddin Abdulhamid; Tlk.: Kemâl Yusuf el-Hût; Zyl.: el-Elbânî, Dâru'l-Fikr, Beyrut ts.

Ebû Zehra, Muhammed, *İslâm Hukuku Metodolojisi*, Çev. Abdülkadir Şener, A.Ü.İ.F Yay., Ankara 1973.

Ebû's-Suûd, Muhammed b. Muhammed el-İ'mâdî, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut ts.

Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzûl'ün Müsbet Ve Menfi Etkisi

el-A'kk, Hâlid Abdurrahmân, *Usûlu't-Tefsîr ve Kavâiduh*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1986.

el-Beğavî, Ebu Muhammed el-Hasan b. Mesûd, *Me'âlimu't-Tenzîl* tahk. Muhammed Abdunnemir, Osman Cuma Dumayriyye, Süleyman Müslim el-Harş, Dâru Taybe, Riyad 1997.

Eroğlu, Ali, *Tarihte Tefsir Hareketi ve Tefsir Anlayışları*, Ekev Yay., Erzurum 2002.

Ersöz, İsmet, "Kur'ân ve İlm-u Esbâb-ı Nüzûl", *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları III*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2002.

Garaudy, Roger, *İslâm ve İnsanlığın Geleceği*, çev. Cemal Aydın, Pınar Yay., İstanbul 1990.

Gül, Ali Rıza, "Kur'ân Ayetlerini Tarihlendirmede Nüzûl Sebeplerinin Rolü", *Dini Araştırmalar Dergisi*, c. 7, s. 191-220, Öncü Matbaası, Ankara 2004.

Hâkim, Muhammed b. Abdullah, *el-Müstedrek 'ala's-Sahîheyn*, tahk. Mustafa Abdulkadir A'tâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990.

Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1989.

Hasan Muhammed Eyyûb, *el-Hadîsu fî U'lûmi'l-Kur'âni ve'l-Hadîs*, Dâru's-Selâm, İskenderiye 2004.

Hizmetçi, Sabri, *İslâm Tarihçiliği Üzerine*, D.İ.B Yay., Ankara 1991.

İ'mâduddîn Halil, *İslâm'ın Tarih Yorumu*, Çev. Ahmet Ağırakça, Risale Yay., İstanbul 1988.

İbn A'tiyye, Ebû Muhammed Abdulhakk b. Ğalib b. Abdurrahman b. Temâm, *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, tahk. Abdüsselam Abdüşşâfi Muhammed, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut H. 1422.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-U'câb fî Beyâni'l-Esbâb*, tahk. Abdulkakim Muhammedu'l-Enîs, Dâr-u İbnu'l-Cevzî, Dammâm 1997.

İbn Hanbel, Ebû Abdullah eş-Şeybânî, *Musnedu'l-İmâm Ahmed İbn Hanbel*, Muessesetu Kurtuba, Kahire ts.

İbn Hibbân, Muhammed Ebû Hâtim et-Temîmî, *Sahîh İbn Hibbân bi Tertîbi Balabân*, tahk. Şuayb Arnavut, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1993.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Hâtib Ebû Hafs b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, tahk. Ali Şîrî, Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1998.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükrem, *Lisânu'l-Arab*, Dâr-u Sâdır, Beyrut 1956.

İbn Şebbe, Ömer b. Şebbe b. Ubeyde b. Rayta en-Nemrî el-Basrî, *Târîhu'l-Medîneti li İbn Şebbe*, tahk. Fehîm Muhammed Şeltût, Dâru'l-Fikr, Cidde H. 1399.

İbn Teymiyye, *Minhacu's-Sünneti'n-Nebeviyye*, tahk. Muhammed Reşâd Sâlim, Muesseset-u Kurtuba, Kahire H.1406.

— *Mukaddimetun fî Usûli't-Tefsîr*, Adnân Zerzûr, Beyrut 1972.

— *Mecmua'tu'l-Fetâvâ*; Thc. 'Âmir el-Cezzâr ve Envar el-Bâz, Dâru'l-Vefâ', el-Mansûra 2005.

el-Kâfiyeci, Muhyiddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Süleyman, *Kitâbu't-Tefsîr fî Kavâi'di İlmi't-Tefsîr*, tahk. İsmail Cerrahoğlu, A.Ü.İ.F., Yay., Ankara 1989.

el-Kâsimî, Muhammed Cemâluddîn b. Muhammed Saîd b. Kâsım el-Hallâk, *Mehâsinu't-Tevîl*, tahk. Muhammed Bâsil U'yûn es-Sûd, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut H. 1414.

el-Kifâfî, Muhammed Abdusselâm Abdullah eş-Şerîf, *el-Hâvîfî U'lûmi'l-Kur'ân*, Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut 1981.

Koca, Ferhat, *İslam Hukuk Metodolojisiinde Tahsis*, İ.S.A.M Yay., İstanbul 1996.

Kotan, Şevket, *Kur'ân ve Tarihsellik*, Beyan Yay., İstanbul 2001.

Mengüşoğlu, Takiyettin, *İnsan Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1988.

Muhallâ, Celâleddîn; Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir, *Tefsîru'l-Celâleyn*, Dâru'l-Hadîs, Kâhire ts.

Muhammed Salih Muhammed, *Esbâbu'n-Nüzûl Beyne'l-Fikri'l-İslâmi ve'l-İlmânî*, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Mısır 1996.

Müslim, İbn Haccâc Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî, *Sahîhu Müslim*, tahk. Muhammed Fuâd Abdalbâki, Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut ts.

el-Müzeynî, Hâlid b. Süleyman, *el-Muharrarfi Esbâbi'n-Nüzûl*, Dâr-u İbni'l-Cevzî, Dammâm H. 1427.

Nesâî, Ahmed b. Şuayb Ebû Abdurrahman, *Sünenü'n-Nesâî el-Kübrâ*, tahk. Abdulğaffar Süleyman el-Bendârî ve Seyyid Kisrevî Hasan, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1991.

Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzûl'ün Müsbet Ve Menfi Etkisi

Öner, Necati, "İnsanda Öz ve Varoluş", *Felsefe Dünyası Dergisi*, Türk Felsefe Derneği, İstanbul 1991.

Paksoy, Kadir, "Sa'lebe Hadisinin Senet ve Metin Açısından Tenkidi" *Hadis Tetkikleri Dergisi*, SUHA Yay., İstanbul 2004.

Pazarbaşı, Erdoğan, ve Görener, İbrahim, "Esbâb-ı Nüzûl", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 11, Erciyes Ü. İlahiyat Fak., Kayseri 2001.

er-Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyin b. el-Hasan, *Mefâtihu'l-Ğayb*, tahk. İmâd Zekî el-Bârûdî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, el-Mektebetu't-Tevfikiyye, Mısır 2003.

er-Reşîd, İmâduddin Muhammed, *Esbâbu'n-Nüzûl ve Eseruha fi Beyân en-Nusûs*, Doktora Tezi, Şam Üniversitesi, Şam 1999.

es-Sabbâğ, Muhammed b. Lütfî, *Buhûs fi Usuli't-Tefsir*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, Beyrut 1988.

es-Sakkâf, Alevî b. Abdilkâdir, *Tahrîc-u Ehâdîsi ve Esâri Kitâbi fi Zilâli'l-Kur'ân*, Dâru'l-Hicre, Riyad 1995.

Serinsu, Ahmet Nedim, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbab-ı Nüzûl'ün Rolü*, Şule Yay., İstanbul 1994.

Suyûfî, Celaleddin İbn Abdurrahman, *el-İtkân fi U'lûmi'l-Kur'ân*, Çev. Sakıb Yıldız ve Hüseyin Avni Çelik, Madve Yay., İstanbul 1983.

— *Lübâbu'n-Nukûl fi Esbâbi'n-Nüzûl*, Muessesetu'l-Kütübi's-Sakâfiyye, Beyrut 2002.

eş-Şâtibî, İbrahim b. Musa el-Lahmî el-Ğirnâtî el-Mâlikî, *el-Muvâfakât fi Usûli'l-Fıkh*, tahk. Abdullah Dırâz, Dâru'l-Marife, Beyrut ts.

Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, *Câmi'u'l-Beyân fi Tevîli'l-Kur'ân*, tahk. Muahmmmed Ahmed Şâkir, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 2000.

et-Tabressî, Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasen, *Mecma'u'l-Beyân*, Muessesetu'l-Âlemî, Beyrut 1995.

et-Tayâlisî, Ebud Davud Süleyman b. Dâvûd el-Fârisî el-Basrî, *Müsned-u Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, Dâru'l-Marife, Beyrut ts.

Tirmizî, Muhammed b. İsa, *el-Câmiu's-Sahîh*, tahk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut ts.

et-Tûfî, Süleyman b. Abdilkaviy es-Sarsarî el-Bağdadî, *el-İksîr fi 'İlmi't-Tefsir*, tahk. Abdulkadir Hüseyin, Mektebetu'l-Âdâb, Kahire 1977.

Türcan, Selim, "Tefsir Tarihçiliği Bağlamında Klasik Esbâb-ı Nüzûl Yaklaşımının Değerlendirilmesi" *İslâmî İlimler Dergisi*, Çağrı Eğitim Vakfı, Çorum 2007.

Vâhidî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed, *Esbâb-u Nüzûli'l-Kur'ân*, tahk. Kemâl Besyûnî Zağlûl, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1990.

Watt, William Montgomery, *Hz. Muhammed Mekke'de*, Çev. Rami Ayas ve Azmî Yüksel, A.Ü.İ.F Yay., Ankara 1986.

— *Modern Dünyada İslâm Vahyi*, çev. Mehmet S. Aydın, Hülbe Yay., Ankara 1982.

Yıldırım, Suat, *Kur'ân'ı Kerîm ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1985.

Yıldız, Abdullah, *Kur'ân'ın Hayata Müdahalesi*, Umran Yay., İstanbul 2004.

Zalt, el-Küsbi Mahmud, *et-Tibyân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Ensâr, Kahire ts.

ez-Zerkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâhîlu'l-İrfân fî U'lûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996.

ez-Zerkeşi, Ebû Abdullah Muhammed Bahadır b. Abdullah, *el-Burhân fî U'lûmi'l-Kur'ân*, tahk. Muhammed Ebû Fadl, Dâru'l-Marife, Beyrut H. 1391.

Zerzûr, Adnan, *el-Kur'ân ve Nusûsuhu*, Şam Üniversitesi Yay., Matbaatu Hâlid b. Velîd, Şam 1980.

Zeydân, Abdülkerim, *Fıkıh Usulü*, çev. Ruhi Özcan, Emek Matbaası, İstanbul 1982.

Zülaloğlu, Fevzi, *Temel Kaynağımız Kur'ân*, Ekin Yay., İstanbul 2001